

LATVIJAS REPUBLIKAS TIESĪBSARGS

Baznīcas iela 25, Rīga, LV 1010, tālr. 67686768, fakss 7244074, e-pasts tiesibsargs@tiesibsargs.lv

Rīgā

2010.gada 13.augustā Nr.1-5/176
Uz 05.07.01.2010. Nr.1-04/372-pav

**Latvijas Republikas Satversmes tiesas
tiesnesei A.Brantai**
Jura Alunāna ielā 1, Rīgā, LV - 1010

Par viedokli lietā Nr.2010-38-01

2010.gada 8.jūlijā Tiesībsarga birojā saņemts Jūsu 2010.gada 1.jūlija lēmums atzīt Latvijas Republikas Tiesībsargu (turpmāk – Tiesībsargs) par pieaicināto personu lietā Nr. 2010-38-01 un sniegt Tiesībsargu atbildes uz sekojošiem jautājumiem:

- 1) lūdzat sniegt informāciju par sūdzībām, kas Tiesībsarga birojā saņemtas saistībā ar rīcībspējas ierobežošanas gadījumiem. Lūdzu informēt par sniegtajiem atzinumiem un citām veiktajām darbībām šajā jautājumā.
- 2) lūdzat informēt par darbībām, kas veiktas saistībā ar normatīvā regulējuma sagatavošanu pirms Konvencijas ratifikācijas, kā arī saistībā ar Konvencijas ieviešanas pārraudzību. Tajā skaitā lūdzat informēt par sniegtajiem atzinumiem, pārstāvētajiem viedokļiem darba grupās u.c.
- 3) lūdzat paust viedokli par to, vai no Latvijas starptautiskajām saistībām cilvēktiesību jomā izriet pienākums izveidot regulējumu, kas paredzētu daļēju rīcībspējas atņemšanu. Ja šāds pienākums konstatējams, kādam Tiesībsarga ieskatā, vajadzētu būt šim regulējumam.
- 4) lūdzat paust viedokli par to, vai Civillikuma 358.pants un 364.pants atbilst Satversmes 96.pantam, kā arī Konvencijas 12.pantam.
- 5) lūdzat nosūtīt dokumentus, sniegt informāciju un paust viedokli par citiem aspektiem, kam pēc Tiesībsarga ieskata, varētu būt nozīme lietas iztiesāšanā.

Izvērtējot Tiesībsarga likumā noteikto Tiesībsarga kompetenci, sniedzu Jums atbildi uz 2010.gada 1.jūlijā lēmumā uzdotajiem jautājumiem.

(1) Tiesībsarga birojā saņemtās sūdzības un sniegtie atzinumi.

Vēlos atzīmēt, ka Tiesībsarga birojā tiek saņemti rakstiski un mutiski iesniegumi par personas rīcībspējas ierobežošanas gadījumiem. Vairums gadījumos tie

ir attiecināmi uz personas tiesību uz taisnīgu tiesu iespējamiem pārkāpumiem, tiesai izskatot pieteikumus par personas atzīšanu par rīcībnespējīgu, nevis uz Satversmes tiesā ierosināto lietu pēc būtības.

Tiesībsarga birojā, pamatojoties uz Jevgēnijas Fuņikovas iesniegumu (reģistrēts 21.01.2008. ar Nr.4F/108), tika ierosināta pārbaudes lieta. Persona iesniegumā norādīja, ka vēlas, lai tiesā tiktu atjaunota viņas rīcībspēja un izbeigta aizgādība. Pārbaudes lietas ietvaros Tiesībsargs nonāca pie secinājuma, ka vairākas normas, kas regulē šos jautājumus, neatbilst Satversmei un starptautiskajiem cilvēktiesību dokumentiem. Ņemot vērā iegūtos secinājumus, Tiesībsarga birojs 2008.gada 14.oktobrī nosūtīja Tieslietu ministrijai vēstuli Nr.1-5/320, kurā izklāstīja savu viedokli par nepieciešamajām izmaiņām Civillikumā un Civilprocesa likumā attiecībā uz personām ar rīcībspējas atzīšanu un rīcībspējas atjaunošanu (skatīt pielikumu Nr.1).

2008.gada 25.novembrī Tiesībsarga birojā tika saņemta Tieslietu ministrijas vēstule Nr.1-7.7/5137, kurā pausts atbalsts nepieciešamībai uzlabot rīcībnespējas institūta spēkā esošo normatīvo regulējumu (skatīt pielikumu Nr.2.) un sniegta informācija par iespējamo sadarbību turpmāk.

2010.gada 19.janvārī Tiesībsarga birojā tika saņemta informācija no Labklājības ministrijas par darba grupas izveidi, kuras uzdevums būs izvērtēt nepieciešamību veikt grozījumus rīcībspējas institūtā un aizgādības institūtā. Tiesībsarga birojs ir deleģējis savu pārstāvi jau iepriekš Tieslietu ministrijai paustā viedokļa aizstāvēšanai šajā darba grupā. Pēdējā darba grupas sanāksmē 2010.gada 1.jūlijā tika apkopoti darba grupas dalībnieku viedokļi, kuri tuvākajā laikā tiks nosūtīti Tieslietu ministrijai izvērtēšanai. Kā vienu no galvenajiem darba grupas dalībnieku viedokļiem, vēlos atzīmēt to, ka Konvencijas 12.panta īstenošanai normatīvos aktos nepieciešami grozījumi Civillikumā, Civilprocesa likumā un Bāriņtiesu likumā, nosakot pilnas rīcībspējas ierobežošanas aizliegumu.

J.Fuņikovas pārbaudes lietā tika konstatēts personas tiesību aizskārums attiecībā uz personas iespēju pašai rīcībnespējīgai personai vērsties tiesā, bet ņemot vērā to, ka vēršanās Satversmes tiesā Tiesībsargam ir noteikta tikai tad, ja institūcija vai amatpersona, kas izdevusi apstrīdēto aktu, nav Tiesībsarga norādītajā termiņā novērsusi konstatētos trūkumus, Tiesībsargs pabeidzot konkrēto pārbaudes lietu, 2009.gada 18.februārī pašai personai šī jautājuma ātrākai risināšanai ir ieteicis vērsties Satversmes tiesā. Savukārt Tiesībsarga birojs sadarbībā ar Labklājības ministriju un Tieslietu ministriju turpina darbu pie normatīvo aktu grozījumu izstrādes.

Tāpat Tiesībsarga biroju 2008.gadā Jelgavas tiesa pieaicināja kā ekspertu civillietā Nr.C15164207, kurā tiks izskatīts jautājums par personas rīcībspējas atjaunošanu un Tiesībsarga birojs, atbilstoši Civilprocesa likuma 89.pantam sniedza atzinumu, aizstāvot konkrētās personas tiesības. Atzinuma pamatā tika sniegta Civilprocesa likuma 270.panta (*Ja persona, kura ar tiesas spriedumu atzīta par rīcībnespējīgu, izveseļojas, tiesa pēc bāriņtiesas vai prokurora pieteikuma var atzīt šo personu par rīcības spējīgu un izbeigt aizgādību*), interpretācija (skatīt pielikumu Nr.3). Konkrētajā lietā Tiesībsargs konstatēja, ka ir pamats apšaubīt arī šīs normas atbilstību kvalitātes kritērijiem un to varētu atzīt par neatbilstošu Satversmei un starptautiskajiem cilvēktiesību standartiem. Tomēr minētajā gadījumā norādīja, ka arī pie pašreizējās redakcijas, ja norma netiek tulkota tikai gramatiski, to var piemērot, ievērojot personas cilvēktiesības.

Tāpat Tiesībsarga birojs pēdējā gada laikā pēc personu, par kurām ir ierosinātas lietas par rīcībspējas noņemšanu, lūguma ir piedalījies divās tiesas sēdēs kā novērotājs, lai izprastu spēkā esošā normatīvā regulējuma iespējamās nepilnības.

Apkopojot Tiesībsarga birojā saņemtos iesniegumus par rīcībspējas jautājumiem var izdarīt sekojošus secinājumus:

- atsevišķos gadījumos tiesvedība par rīcībspējas atņemšanu tiesā tiek ierosinātas personām pašām par to nepaziņojot, kā arī tiesas pienācīgi neizvērtē pierādījumus, kas ir pieteikuma pamatā, lai ierosinātu šādu procesu;

- atsevišķos gadījumos, rīcībspēja personai tiek atņemta (ar tiesas nolēmumu), ignorējot personas tiesības piedalīties procesā un sniegt savus paskaidrojumus;

- vērojama situācija, ka atsevišķos gadījumos lietā pieaicinātie speciālisti (bāriņtiesa, prokurors, dažkārt tiesu eksperti) uzskata, ka personai rīcībspēja būtu ierobežojama atsevišķā jomā, bet ne pilnībā, savukārt spēkā esošais normatīvais regulējums šādu iespēju nepieļauj;

- tiesu praksē ir ļoti maz gadījumu, kad personas rīcībspēja tiek atjaunota.

2. Darbības, kas veiktas pirms Konvencijas par personu ar invaliditāti ratifikācijas.

Vēlos norādīt, ka neskatoties uz to, ka atbilstoši likuma „Par Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām” (turpmāk – Konvencija) 2.pantam Konvencijas 33.panta 3.punktā minēto pārraudzību pār Konvencijas īstenošanu nodrošina Latvijas Republikas Tiesībsargs, par pasākumiem, kas tika veikti pirms Konvencijas ratifikācijas, atbildīgā institūcija bija Labklājības ministrija. Ar Labklājības ministrijas 2008.gada 18.jūlija rīkojumu Nr.71 tika izveidota darba grupa „Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas „Par personu ar invaliditāti tiesībām” ratifikācijas sagatavošanai”. Minētajā darba grupā Tiesībsarga birojs prezentēja jau iepriekš Tieslietu ministrijai pausto viedokli par nepieciešamajiem grozījumiem rīcībspējas institūtā. Kā jau norādīju iepriekš, Tiesībsargs kā Konvencijas īstenošanas pārraudzītājs kopā ar atbildīgajām ministrijām turpina darbu pie rīcībspējas institūta normatīvā regulējuma grozījumu izstrādes.

3.Valsts pienākums izveidot regulējumu, kas paredzētu daļēju rīcībspējas ierobežošanu.

Satversmes 96.pants nosaka, ka „*Ikvienam ir tiesības uz privātās dzīves, mājokļa un korespondences neaizskaramību*”.

ANO starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 17.pants nosaka, ka:

„*1.Nedrīkst patvarīgi vai nelikumīgi iejaukties kāda privātajā vai ģimenes dzīvē, patvarīgi vai nelikumīgi apdraudēt dzīvokļa neaizskaramību vai viņa korespondences noslēpumu vai nelikumīgi apdraudēt viņa godu un reputāciju.*

2.Katram ir tiesības uz likuma aizsardzību pret šādu iejaukšanos vai šādiem apdraudējumiem.”

Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību konvencijas (turpmāk –ECK) 8.pants nosaka, ka:

„*1. Ikvienam ir tiesības uz savu privāto un ģimenes dzīvi, korespondences noslēpumu un dzīvokļa neaizskaramību.*

2. Valsts institūcijas nedrīkst traucēt nevienam baudīt šīs tiesības, izņemot gadījumos, kas paredzēti likumā un ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, lai aizstāvētu valsts un sabiedriskās drošības vai valsts ekonomiskās labklājības intereses, lai nepieļautu nekārtības vai noziegumus, lai aizsargātu veselību vai tikumību, vai lai aizstāvētu citu tiesības un brīvības.”

Kā jau pieteicēja savā pieteikumā norādījusi, Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk –ECT), skaidrojot ECK 8.panta saturu, ir atzinusi, ka rīcības spējas atņemšana ir personas tiesības uz privāto dzīvi ierobežojums, kuru aizsargā ECK 8.pants¹. ECT lietā Štukaturovs pret Krieviju atzina, ka spriedums, ar kuru iesniedzējam tika atņemta rīcībaspēja „*atņēma rīcībaspēju rīkoties neatkarīgi gandrīz visās dzīves jomās: viņš pats vairs nevarēja pārdot vai pirkt kādu īpašumu, strādāt, ceļot, izvēlēties savu dzīvesvietu, iesaistīties asociācijās, apprecēties u.t.t. Pat tā rezultātā bija ierobežota viņa brīvība bez viņa piekrišanas un bez jebkādas īstenotas uzraudzības. Kopumā tiesa secina, ka rīcībaspējas atņemšana bija ieviešanas iesniedzēja privātajā dzīvē*”.

ANO „Garīgi atpalikušo cilvēku tiesību deklarācijas” (pasludināta 1971.gada 20.decembrī) 1.punkts nosaka, ka „*garīgi atpalikušam cilvēkam maksimālo iespēju robežās ir tādas pašas tiesības kā citiem cilvēkiem*”. 1999.gada 23.februārī Eiropas Padomes Ministru Komiteja pieņēma rekomendāciju Nr. R(99) 4 „Par principiem attiecībā uz rīcībnespējīgo personu tiesību aizsardzību”. Minētās rekomendācijas 2.princips, kurš attiecas uz elastīgumu juridiskajā risinājumā, nosaka, ka:

„1. Aizsardzības pasākumiem un citiem juridiskiem instrumentiem, lai aizsargātu rīcībnespējīgo personu personiskās un ekonomiskās intereses, gan pēc apjoma, gan elastīguma ir jābūt tādiem, kas spēj juridiski risināt dažādas pakāpes rīcībbspēju un dažādas situācijas {...}.”

4.Aizsardzības pasākumu starpā attiecīgajos gadījumos ir jābūt tādiem pasākumiem, kuri neierobežo attiecīgās personas rīcībbspēju”.

3.princips paredz maksimālu rīcībbspējas atzīšanu un nosaka, ka:

1.Tiesiskajā regulējumā cik vien iespējams ir jāparedz, ka var būt dažādas pakāpes rīcībbspēja un ka laika gaitā tā rīcībnespēja var mainīties. Līdz ar to aizsardzības pasākuma automātisks rezultāts nevar būt pilnīga rīcībbspējas noņemšana. Tomēr rīcībbspējas ierobežošana ir iespējama, ja tiek pierādīts, ka tā ir vajadzīga attiecīgās personas aizsardzībai.

2.It īpaši aizsardzības pasākumiem nevajadzētu uzreiz attiecīgajai personai atņemt tiesības balsot vai uzrakstīt mantojumu vai piekrist vai nepiekrist jebkādi ieviešanas iespējai veselības aizsardzības jomā vai pieņemt citus personiska rakstura lēmumus jebkurā brīdī, kad viņa vai viņas rīcībbspēja ļauj viņam to darīt {...}.

6.princips nosaka samērīgumu:

„1.Ja aizsardzības pasākums ir vajadzīgs, tam ir jābūt samērīgam, ņemot vērā attiecīgās personas rīcībbspējas pakāpi, un attiecinātam uz konkrēta gadījuma apstākļiem un attiecīgās personas vajadzībām.

2.Aizsardzības pasākumam ir jāiejaucas attiecīgās personas rīcībbspējā, tiesībās un brīvībās pēc iespējas mazāk, kas atbilst ieviešanas mērķa sasniegšanai {...}.”

Lai arī minētie principi nav juridiski saistoši Latvijai, ECT savā spriedumā² ir norādījusi, ka tie šajā jomā var definēt kopīgo Eiropas standartu. Latvijā 2010.gada 31.martā spēkā stājās Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām, kuras 12.pants paredz vienlīdzīga tiesībbspējas atzīšanu:

„1.Dalībvalstis atkārtoti apstiprina, ka personām ar invaliditāti visur ir tiesības uz viņu tiesībbspējas atzīšanu.

2. Dalībvalstis atzīst, ka personām ar invaliditāti līdzvērtīgi ar citiem ir rīcībbspēja visās dzīves jomās.

¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1999.gada 5.jūlija spriedums lietā *Matter v. Slovakia*.

² Eiropas Cilvēktiesību tiesa 2008.gada 27.jūlija spriedums lietā *Shtukaturov v. Russia*

3. Dalībvalstis veic nepieciešamos pasākumus, lai personām ar invaliditāti nodrošinātu tā atbalsta pieejamību, kas tām varētu būt nepieciešams, īstenojot savu rīcībbspēju.

4. Dalībvalstis nodrošina, ka visi ar rīcībbspējas īstenošanu saistītie pasākumi paredz atbilstošas un efektīvas garantijas, lai saskaņā ar starptautisko cilvēktiesību aktiem nepieļautu ļaunprātīgu izmantošanu. Šādām garantijām ir jānodrošina, ka, veicot ar rīcībbspējas īstenošanu saistītos pasākumus, tiek ievērotas attiecīgās personas tiesības, griba un izvēle, netiek pieļauti interešu konflikti un ietekmes ļaunprātīga izmantošana, tie ir samērīgi un atbilstoši konkrētās personas apstākļiem, tos piemēro pēc iespējas īsāku laiku un regulāri pārbauda kompetenta, neatkarīga un objektīva iestāde vai tiesas instance. Šīm garantijām ir jābūt proporcionālām tam, cik lielā mērā šie pasākumi skar konkrētās personas tiesības un intereses.

5. Ievērojot šī panta noteikumus, dalībvalstis veic atbilstošus un efektīvus pasākumus, lai personām ar invaliditāti nodrošinātu vienlīdzīgas tiesības iegūt īpašumu vai to mantot, kontrolēt savas finanšu lietas un vienlīdzīgi izmantot banku aizdevumus, hipotekāros kredītus un citus finanšu kreditēšanas veidus, un nodrošina, ka personām ar invaliditāti netiek patvaļīgi atņemts to īpašums.

ANO Augstā komisāra cilvēktiesībās birojs 2009.gada 26.janvārī publicēja tematisko ziņojumu par konvenciju, kurā tika skaidroti atsevišķi Konvencijas panti, tai skaitā 12.pants – tika norādīts, ka daudzās valstīs pastāvošā prakse, proti, tas, ka persona tiek atzīta par pilnībā rīcībnespējīgu un personai tiek iecelts aizgādnis ir pretrunā Konvencijas 12.panta 2.paragrāfam.³ Tematiskajā ziņojumā ANO aicina dalībvalstis veidot mehānismus, lai personām ar invaliditāti varētu īstenot Konvencijas 12.pantā garantētās tiesības uz vienlīdzīgu tiesībbspēju.

Satversmes 89.pants nosaka, ka „valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar šo Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem”. No šā panta redzams, ka likumdevēja mērķis nav bijis pretstatīt Satversmē ietvertās cilvēktiesību normas starptautiskajām cilvēktiesību normām, tas bijis gluži pretējs – panākt šo normu savstarpēju harmoniju. Gadījumos, kad ir šaubas par Satversmē ietverto cilvēktiesību normu saturu, tās tulkojamas pēc iespējas atbilstoši tai interpretācijai, kāda tiek lietota starptautisko cilvēktiesību normu piemērošanas praksē.⁴

Izvērtējot iepriekš minētos starptautiskos normatīvos aktus, uzskatu, ka starptautiskās saistības Latvijai, atbilstoši Satversmes 96.pantā garantētajām tiesībām, uzliek par pienākumu izveidot normatīvo regulējumu, kas paredzētu iespēju ierobežot personas rīcībbspēju daļēji, izvērtējot katru gadījumu individuāli un ierobežojumu nosakot tikai tajās jomās, kurās tas patiešām konkrētai personai ir nepieciešams (vai ieviest atbalstītā lēmuma pieņemšanu, saglabājot personai rīcībbspēju, bet atsevišķās jomās lēmuma pieņemšanai piesaistot atbalsta personu).

Attiecībā uz lūgumu sniegt viedokli, kādam šim regulējumam būtu jābūt, vēlos norādīt, ka šis jautājums ietilpst likumdevēja kompetencē. Tiesībsargs savu viedokli attiecībā uz minēto jautājumu ir paudis Tieslietu ministrijai (pielikumā Nr.1), kā arī Labklājības ministrijas izveidotajā darba grupā.

³ <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/10session/A.HRC.10.48.pdf>

⁴ Satversmes tiesas 2000.gada 30.augusta spriedums lietā Nr.2000-03-01 un 2002.gada 22.oktobra spriedums lietā Nr.2002-04-0.

4. Civillikuma 358.panta un 364.panta atbilstība Satversmes 96.pantam.

Lietā pēc būtības tiek vērtēts tas, vai Civillikuma 358.pants un 364.pants, kas attiecīgi regulē personas atzīšanu par rīcības nespējīgu un izveseļošanās gadījumā – par rīcības spējīgu, atbilst Latvijas Republikas Satversmes 96.pantā nostiprinātajām tiesībām uz privātās dzīves neaizskaramību.

Konstitucionālās sūdzības iesniedzēja uzskata, ka pašreizējais regulējums nav samērīgs ar sasniedzamo mērķi, jo neparedz daļēju rīcībspējas ierobežošanu.

Jau iepriekš tika norādīts, ka rīcības spējas atņemšana ir personas tiesību uz privāto dzīvi ierobežojums, kuru aizsargā Satversmes 96.pants. Tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību nav absolūtas un var tikt ierobežotas Satversmes 116.pantā paredzētajos gadījumos.

Satversmes tiesa savā praksē ir atzinusi, ka Satversmē garantētās pamattiesības var ierobežot, ja vien ierobežojumi ir noteikti ar pienācīgā kārtā pieņemtu likumu svarīgu interešu, t.i. leģitīmu mērķu labad un ir samērīgi ar mērķi.

Personas rīcībspējas ierobežošana ir paredzēta Civillikuma 358.pantā, kas nosaka, ka „*garā slimie, kam trūkst visu vai lielākās daļas garīgo spēju, atzīstami par rīcības nespējīgiem un tiesiski nespējīgiem pārstāvēt sevi un pārvaldīt savu mantu un ar to rīkoties, kādēļ pār viņiem iecelama aizgādība*”. Civillikuma 364.pants nosaka rīcībspēja ir atjaunojama, „*ja tiesa garā slimo atzinusi par izveseļojušos, t. i., par rīcības spējīgu, tā uzdod bāriņtiesai atlaist aizgādņus no amata pēc tam, kad viņi iesnieguši norēķinu un nodevuši veselību atguvušajai personai mantu, kas atradusies viņu pārvaldībā*”. No minētā izriet, ka minētais ierobežojums ir noteikts ar likumu.

Satversmes 116.pants nosaka tiesību ierobežojumus ar mērķi aizsargāt citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību. Konkrētajā situācijā var konstatēt, ka likumdevēja mērķis, ierobežojot personas rīcībspēju, galvenokārt ir vērsts uz pašas rīcības nespējīgās personas personisko un ekonomisko interešu aizsardzību, kā arī uz citu personu tiesību un interešu aizsardzību, ko viennozīmīgi var uzskatīt par leģitīmu mērķi.

Samērīguma princips nosaka, ka, ja publiskā vara ierobežo personas tiesības un likumīgās intereses, ir jāievēro saprātīgs līdzsvars starp personas un valsts vai sabiedrības interesēm. Lai izvērtētu, vai likumdevēja pieņemtā tiesību norma atbilst samērīguma principam, jānoskaidro:

1. vai likumdevēja lietotie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai;
2. vai šāda rīcība ir nepieciešama, t.i., vai mērķi nevar sasniegt ar citiem, indivīda tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.
3. vai likumdevēja darbība ir samērīga, jeb atbilstoša, t.i., vai labums ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu. Savukārt, ja, izvērtējot tiesību normu, tiek atzīts, ka tā neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tā neatbilst samērīguma principam un ir prettiesiska.

Kā jau iepriekš tika secināts, likumdevēja noteiktais ierobežojums pastāv ar mērķi nodrošināt sabiedrības labklājību kopumā, galvenokārt, nodrošinot aizsardzību pašām personām ar garīga rakstura traucējumiem no viņu ļaunprātīgas izmantošanas, kā arī ar mērķi aizsargāt citu personu tiesības. Civillikuma 358.pants paredz iespēju ierobežot personas rīcībspēju un nodibināt aizgādniecību, tādejādi iecelot personai aizgādni, kura pienākums ir rīkoties atbilstoši rīcībnespējīgās personas tiesiskajām interesēm. No minētā izriet, ka ar izraudzīto līdzekli – ierobežojot personas rīcībspēju – var

sasniegt izvirzīto mērķi, nodrošināt sabiedrības labklājību un aizsargāt konkrētās personas likumiskās tiesības un intereses.

Tomēr Civillikuma 358.pants paredz tikai divas iespējas – personas rīcībspējas atņemšanu pilnībā vai arī pilnīgu tās saglabāšanu. Tādējādi, vērtējot apstrīdētās normas atbilstību samērīguma principam, galvenokārt ir jāizvērtē likumdevēja izmantoto līdzekļu radītās sekas, t. i., vai tiesību normas piemērošana nenodara indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm lielākus zaudējumus nekā iegūst sabiedrība. Bez tam ir jāizvērtē šādas tiesību normas ietekme uz ikvienu personu, kuras intereses tā aizskar.⁵

Apstrīdētā norma paredz tikai galējus risinājumus attiecībā uz personām ar garīga rakstura traucējumiem, proti, rīcībspējas ierobežošanu vai to saglabāšanu. Līdz ar to nevar piekrist Saeimas atbildes rakstā paustajam viedoklim, ka minētā norma pieļauj diferencētu pieeju rīcībspējas ierobežošanai. Uzskatu, ka likumā paredzot pilnu rīcībspējas noņemšanu vai pilnu rīcībspējas saglabāšanu, netiek pilnībā nodrošināta ikvienas personas ar garīga rakstura traucējumiem aizsardzība. Likumā nosakot tikai viena veida un apjoma ierobežojuma noteikšanu, netiek pieļautas citas alternatīvas, kuras būtu mazāk ierobežojošākas un saudzējošākas personai (daļēja rīcībspējas ierobežošana vai atbalstītā lēmuma pieņemšana). Tāpat jāatzīmē, ka saglabājot personai ar garīga rakstura traucējumiem pilnīgu rīcībspēju gadījumos, kad personai tomēr trūkst daļas garīgās spējas, spēkā esošais regulējums nenodrošina efektīvu un atbilstošu šīs personas, kā arī citu personu aizsardzību.

Ierobežojums nav uzskatāms par samērīgu, ja izvirzīto mērķi ir iespējams sasniegt ar paredzētajiem līdzekļiem, bet pastāv citi līdzekļi, kas varētu būt tikpat iedarbīgi un ierobežotu pamattiesības mazāk jūtami⁶, līdz ar to uzskatu, ka normatīvajos aktos, paredzot daļēju rīcībspējas ierobežošanu (vai ieviešot atbalstīto lēmumu pieņemšanu), izvirzītais mērķis tiktu sasniegts ar personai mazāk ierobežojošākiem un atbilstošākiem līdzekļiem, kā arī sabiedrības labklājības ieguvums kopumā būtu lielāks. No minētā var secināt, ka Civillikuma 358.pants nesamērīgi ierobežo personas tiesības uz privāto dzīvi, kā arī pilnībā nenodrošina izvirzīto mērķu sasniegšanu un līdz ar to ir atzīstams par neatbilstošu Satversmes 96.pantam.

Attiecībā uz Civillikuma 364.pantu, kas paredz, ka personas rīcībspēja ir atjaunojama, ja tiesa garā slimo atzinusi par izveseļojušos, t.i., par rīcības spējīgu. Minētā norma nosaka, ka personai rīcībspēju ir iespējams atjaunot tikai gadījumā, kad persona ir izveseļojusies. Uzskatu, ka pieteicēja savā pieteikumā ir pamatoti norādījusi, ka Civillikuma 364.pants nepamatoti šauri paredz izveseļošanās kritēriju kā galveno kritēriju, lai personai atjaunotu rīcībspēju. Lai gan praksē ir bijis gadījums, kurā rīcībspēja tika atjaunota personai, kura nebija izveseļojusies no garīgās saslimšanas (Saeimas atbildes rakstā pieminētā Jelgavas pilsētas tiesā izskatītā civillietā Nr.C15164207), kurā arī Tiesībsarga birojs tika pieaicināts viedokļa sniegšanai, tomēr uzskatu, ka likums skaidri nenosaka iespēju atjaunot rīcības spēju, pamatojoties uz tiem pašiem kritērijiem, uz kādiem tā tiek ierobežota. Minētā lieta ir viens no retajiem gadījumiem praksē, kad tiesa, izskatot lietu, piemēroja Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksē gūtās atziņas un savu spriedumu balstīja uz starptautiskajām tiesību normām.

Līdzšinējā tiesu prakse liecina par šīs normas gramatisku tulkošanu, tādejādi spēkā esošais normatīvais regulējums ir acīmredzami nepietiekams un nenodrošina personu

⁵ Satversmes tiesas spriedums Lietā Nr.2003-04-01

⁶ Pleps J., Pastars E., Plakane I. *Konstitucionālās tiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2004., 721.lpp.

ar garīga rakstura traucējumiem tiesības uz privāto dzīvi gadījumos, kad personas garīgā saslimšana nav ārstējama.

Ņemot vērā iepriekš norādīto attiecībā uz valsts starptautiskajām saistībām, kas uzliek par pienākumu izveidot normatīvo regulējumu, kas paredzētu iespēju ierobežot personas rīcībspēju daļēji, uzskatu, ka apstrīdētās normas neatbilst Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām 12.panta otrajam paragrāfam.

Pamatojoties uz iepriekš minēto, sniedzu viedokli, ka Civillikuma 358.pants un Civillikuma 364.pants nesamērīgi ierobežo personas tiesības uz privāto dzīvi un neatbilst Satversmes 96.pantam.

Pielikumā:

- 1.Tiesībsarga birojs 2008.gada 14.oktobra vēstules Nr.1-5/320 kopija uz 4 lapām.
- 2.Tieslietu ministrijas 2008.gada 25.novembra vēstules Nr.1-7.7/5137 kopija uz 2 lapām.
3. Tiesībsarga biroja 2008.gada 19.augusta atzinuma kopija lietā Nr.C15164207 uz 2 lapām.

Ar cieņu
Tiesībsargs

R.Apsītis